

Analitikus szerkezetek egy kanadai magyar beszélőközösség nyelvhasználatában

Huber Máté Imre

SZTE BTK

hubermate@gmail.com

Kivonat: Jelen tanulmány Kanada Ontario tartományában végzett nyelvi és szociolingvisztikai adatgyűjtésen alapul. Az adatgyűjtés az 1996-os *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* nevű projekt kérdőívének felhasználásával zajlott, az összegyűjtött adatok közül azonban itt csak azokra a nyelvi kérdésekre térek ki, melyek az analitikus szerkezetek használatát mérik fel. Kiinduló kérdésfeltevés, hogy a kanadai magyar nyelvhasználók esetében az angol mint analitikus környezeti nyelv befolyásolja-e a magyarban általánosan megfigyelhető szintetikus preferenciát. Saját adataimat összevetem a fent említett projekt különböző Kárpát-medencei eredményeivel, valamint Fenyvesi (2005) USA-ból származó adataival, mely összehasonlítás alapján viszonylag egyértelműen elkülönülnek egymástól a Kárpát-medencei és a tengerentúli beszélőközösségek, ugyanis utóbbiak jóval nagyobb arányban döntöttek az analitikus formák mellett. Kiindulási hipotézisem, miszerint a kanadai–magyar adatközlők nyelvhasználatában az angol–magyar nyelvkontaktus hatására gyakoribb az analitikus szerkezetek használata, egyértelműen beigazolódni látszik.

1 Bevezetés

Adatgyűjtésem helyszíne az Ontario tartománybeli Torontó, valamint a tőle mintegy 50 km-re, délnyugatra elhelyezkedő Hamilton város volt. Ez a távolság (főleg kanadai léptékkal mérve) olyan kicsinek tekinthető, hogy gyakorlatilag bátran kezelhetjük az adatközlőket egyazon beszélőközösség tagjaiként. A 2011-es census adatok tanúsága szerint Torontó 2 600 000-es lakosságából valamivel több, mint 13 500 fő vallotta magát magyar anyanyelvűnek, míg ugyanez az adat a kb. 500 000-es lakosságú Hamilton esetében valamivel kevesebb, mint 3 000 fő volt (Statistics Canada 2011).

E beszélőközösség nyelvhasználatában vizsgáltuk tehát, hogy az angol mint analitikus környezeti nyelv befolyásolja-e a magyarban általánosan megfigyelhető szintetikus preferenciát. Mivel számos határon túli régióban beszámoltak már ilyen jellegű nyelvkontaktushatásról (vö. pl. Györy-Nagy 1991, Lanstyák–Szabó Mihály 1994 és 1997, Cserniczkó 1997, Göncz 1999, ill. Kontra 2012), előfeltevés szerint jelen vizsgálat adatközlői is – nyelvkontaktus-jelenségként – inkább analitikus szerkezeteket választanak a szintetikus kifejezések helyett, hiszen angol–magyar kétnyelvű környezetben élnek, így magyarnyelv-használatukra minden bizonnyal hatással van az angol nyelv.

A következőkben az elméleti háttér és a kutatási előzmények felvázolását követően a kutatás módszertanát foglalom össze, amit az eredmények feltárása, ill. értelmezése követ, végül pedig természetesen következtetéseket is levonok megállapításaimból, újra kiemelve a legfontosabb eredményeket.

2 Elméleti háttér és kutatási előzmények

Csernicskó (2005), Kontra (2005) és Thomason (2005) egyaránt beszámolnak arról, hogy a döntően szintetikus magyar nyelv analitikus indoeurópai nyelvekkel kontaktusba kerülve gyakran változik analitikus irányba. Más szóval (Benő – Szilágyi N. 2005: 157 nyomán) ezt úgy is mondhatnánk, hogy míg a magyarországi magyar standard jellemzően összetett szavak vagy derivátumok segítségével fejez ki olyan gondolatokat, amelyekre az analitikus nyelvek 2-3 lexikai elemből álló kifejezéseket használnának, addig a határon túli magyar kontaktusváltozatok sok esetben szintén a 2-3 szavas, analitikus megoldásokat választják – minden valószínűség szerint az analitikus többségi nyelvvel fennálló nyelvkontaktus eredményeként.

Csernicskó (2005), valamint Göncz–Vörös (2005) rávilágítanak arra is, hogy ez az évszázadok folyamán a magyarországi standard nyelvvaltozattal is így történt, kiemelkedően látványos azonban a folyamat kisebbségi magyar környezetben, ahol az adott ország többségi nyelvének hatása nyilvánvalóan igen erős – olyannyira, hogy például Lanstyák–Szabómihály (1997), ill. Lanstyák (2000) egyértelműen kontaktusjelenségként említik az analitikus kifejezések gyakori használatát ezekben a nyelvvaltozatokban, bár Csernicskó (2005: 255) felveti, hogy ezt a jelenséget a nyelvkontaktuson kívül számos más faktor is magyarázhatja, úgymint az önálló, belső nyelvfejlődés vagy a nyelvcsere, ill. a nyelvvesztés folyamata.

Ahogy Csernicskó (2005) fogalmaz, *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* nevű projekt kidolgozói arra számítottak, hogy a határon túli területeken a nyelvkontaktusból adódóan nagyobb lesz az analitikus kifejezések aránya, mint a magyarországi magyar standardban. Ezt a feltevést megvizsgálódó, a projekt kérdőívébe beépítettek 9 olyan nyelvi kérdést, amelyek az analitikus kifejezések használatát mérték fel a vizsgált beszélőközösségekben. Annak érdekében, hogy a kutatási előzményekkel jól összehasonlítható adatokra tegyek szert, én is *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* nevű projekt kérdőívét használtam az adatgyűjtés során, így számomra is e 9 nyelvi kérdés állnak rendelkezésre adatok.

Ezen a ponton érdemes röviden bemutatni a már többször említett projektet az 1990-es évekből, amely magyarul *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* címet viseli, angolul viszont *SHOH*-ként (*The Sociolinguistics of Hungarian Outside Hungary*) vált ismertté. A projekthez kapcsolódó adatgyűjtést 1996-ban végezték el Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában, Jugoszláviában, Horvátországban, Szlovéniában és Ausztriában, valamint egy magyarországi magyar egy nyelvű kontrollcsoport bevonásával (vö. Kontra 2005). Az eredmények publikálása azonban hosszabb-rövidebb ideig váratott magára (Csernicskó 1998, Göncz 1999, Lanstyák 2000, Benő – Szilágyi N. 2005, ill. Kontra 2012), ma viszont már mindegyik régióból publikálásra kerültek (legalábbis részben) az eredmények, ami lehetővé tette számomra jelen tanulmányban saját eredményeimnek az ezekkel történő összehasonlítását.

Meg kell jegyezni továbbá, hogy Polgár Etelka 2001 januárjában ugyanezen kérdőív felhasználásával végzett adatgyűjtést az Ohio állambeli Toledo magyar lakosai

körében, s az ő kutatásának mikroszociolingvisztikai eredményeit Fenyvesi (2005) publikálta. Mivel az analitikus szerkezetek kapcsán nem került be minden adat Fenyvesi (2005) munkájába, ezért jelen tanulmányban nem tudom minden kérdés esetében elvégezni az amerikai eredményekkel történő összehasonlítást, ám ahol lehetséges (9-ből 2 kérdés esetében), ott ezt is megteszem.

Ami az analitikus szerkezetek használatát illeti, Kontra egy rövid, ámde beszédes összefoglalót ad arról, hogy a projekt eredményei valóban igazolják a feltevést, miszerint a kontaktusváltozatokban jelentősebb analitikus tendencia figyelhető meg, mint a magyarországi magyar standardban (2005: 37). Ezt egészítik ki Bodó (2005), Cserniczkó (2005), Göncz-Vörös (2005), Lanstyák-Szabó Mihály (2005), valamint Kontra (2012) részletes beszámolója az egyes határon túli régiókból, amelyek szintén az analitikus szerkezeteknek a magyarországinál gyakoribb használatát mutatják.

3 Módszer

3.1 Az adatközlők

Vizsgálódásaink alapját 64 kérdőív képezi, melyek közül 37-et magam vettem fel Hamiltonban, a fennmaradó 27-et pedig Molnár Timea rögzítette Torontóban, akit ezen a helyen is köszönet illet az adatok rendelkezésre bocsátásáért. Ebből a 64 adatközlőből 32 nő volt és 32 férfi, míg 37 első és 27 második generációs beszélő. Az 1. táblázat a válaszadók korát mutatja, ami nagyjából illeszkedik a teljes beszélőközösség korösszetételébe.

	Korcsoport	Adatközlők száma
Tizenévesek	20 alatt	10
Fiatalfelnőttek	20 - 30	3
Középkorúak	31 - 60	23
Idősek	61-80	26
Legidősebbek	80 fölött	2

1. táblázat. A válaszadók száma korcsoportonként

3.2 Az adatgyűjtés

Az adatgyűjtéshez tehát *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* nevű projekt kérdőívét használtam, amely számos szociolingvisztikai kérdést, valamint ezek mellett 58 nyelvi feladatot tartalmazott, s amint az már ismeretes, ezek közül 9 vizsgálta az analitikus szerkezetek használatát. E 9 kérdésből 3 mondat szintű alternatívaválasztás volt, ahol a válaszadóknak egy-egy mondatpár két tagja közül kellett azt kiválasztaniuk, amelyiket természetesebbnek érezték. Természetesen minden pár egyik mondata egy analitikus kifejezést tartalmazott, a másik pedig annak szintetikus megfelelőjét. Az alábbi mondatpárok szerepeltek a kérdőívben (a kérdőív eredeti számozása szerint):

503. [1] Befizetted már az idei tagsági díjat?

[2] Befizetted már az idei tagdíjat?

507. [1] Unom már ezt a sok utazást busszal.

[2] Unom már ezt a sok buszozást.

514. [1] Tanító néni, fáj a fejem. Kimehetek?

[2] Tanító néni, fáj a fejem. Ki tudok menni?

Emellett négy kérdés a kifejezésszintű alternatívaválasztás típusába tartozott, ami azt jelentette, hogy itt is két lehetőség közül kellett az adatközlőknek választani, itt azonban nem két teljes mondat, hanem egyazon mondatban két kifejezés közül kellett megjelölniük azt, amelyik megítélésük szerint jobban odailleszt. Az egyik kifejezés itt is analitikus, a másik pedig szintetikus volt:

603. A repülőgépek megsértették Svájc

[1] légi terét

[2] légterét

605. Fáj a fejem, mert a szomszéd egész délután

[1] hegedült

[2] hegedűn játszott

607. Mindjárt kész az ebéd,

[1] ne türelmetlenkedj

[2] ne légy türelmetlen

613. A tükör előtt hosszan

[1] szépítette magát

[2] szépítkezett

Két feladat tartozott továbbá a mondatmegítélés kategóriába, ahol feladatonként egyetlen olyan mondatról kellett az adatközlőknek megállapítaniuk, hogy jónak tartják-e vagy sem, amely tartalmazott egy analitikus kifejezést:

532. Nem tudom, a banki számláján mennyi pénz van.

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így:

536. Ha szellőztetni akarok, így kérek engedélyt: Ki tudom nyitni az ablakot?

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így:

A kérdőíves adatfelvétel mindig a terepmunkát végző személy (tehát Molnár Timea vagy jómagam) személyes jelenlétében történt, méghozzá olyan formában, hogy a kérdéseket mi olvastuk fel a válaszadók számára, akik szóban nyilatkoztak válaszaikról, melyeket mi rögzítettünk írásban. A beszélgetésekről minden esetben hangfelvétel is készült.

3.3 Az adatelemzés

A 64 kérdőív adatait Excel-táblázatokba vittem fel. Kérdésenként egy táblázatot használtam, mindig feltüntetve, hogy melyik választ hány adatközlő jelölte meg. Az

eredményeket a különböző válaszok arányainak jobb illusztrálása érdekében százalékosan is megadtam.

4 Eredmények

A következőkben részletesen bemutatom a kutatás eredményeit, feladattípusokra bontva és külön-külön elemezve, valamint a kutatási előzményekkel összevetve, végül pedig generációs összehasonlításban is értelmezve azokat.

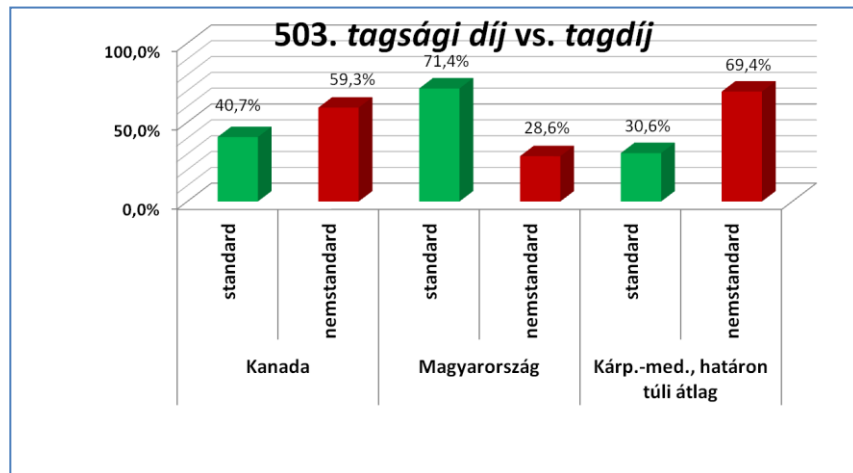
4.1 Mondatszintű alternatívaválasztás

Ahogy arról már szóltam, ebbe a feladattípusba az 503-as, az 507-es és az 514-es számú kérdések tartoztak, melyekben a *tagsági díj*, az *utazás busszal*, valamint a *Ki tudok menni?* analitikus kifejezések szerepeltek, szemben a *tagdíj*, a *buszozás*, ill. a *Kimehetek?* szintetikus formákkal. (Az e három kérdésre adott válaszok eloszlását alább az 1., a 2. és a 3. ábra szemlélteti.)

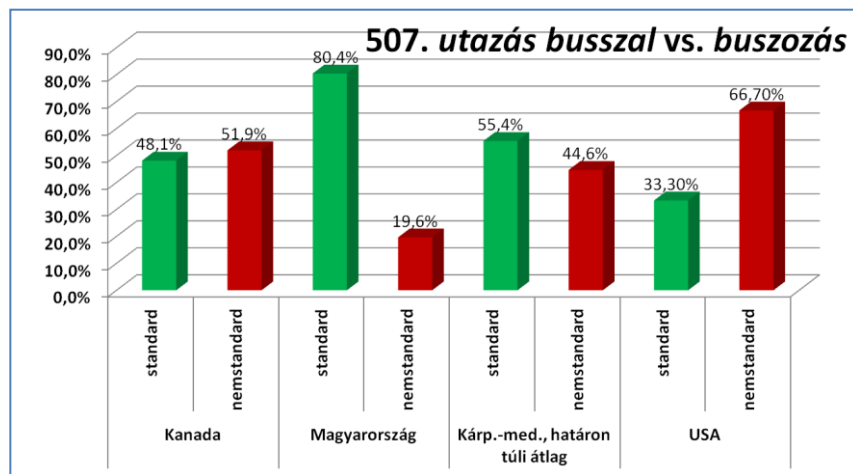
Mindhárom kérdés esetében elmondható, hogy a magyarországi kontrollcsoport tagjai adták a leginkább standardnak tekinthető válaszokat, vagyis az ő esetükben volt a legegységesebben kivehető a szintetikus preferencia. A Kárpát-medencén belüli, de határon túli beszélőközösségek minden esetben mutattak némi elmozdulást (az 503-as és az 507-es kérdések esetében jelentős mértékűt) analitikus irányba, de mindig jelentős volt ez az elmozdulás a kanadai válaszadók esetében (is), akik az első két kérdésnél 59, ill. 52, a harmadiknál pedig 30 százalékos arányban tették le voksukat az analitikus változat mellett, míg a magyarországiak esetében e három szám mindössze 29, 20 és 3 százalék volt.

Érdekes megfigyelés, hogy míg az 503-as kérdésre a Kárpát-medencén belüli, de határon túli adatközlők adtak nagyobb arányban analitikus választ, addig a másik két kérdésre a kanadaiak. A Kárpát-medence határon túli régióival való összehasonlításban tehát, úgy tűnik, van némi fluktuáció – ami viszont állandó tendenciának tekinthető, az az, hogy a magyarországi kontrollcsoporthoz képest mindig nagyobb arányban érkeznek analitikus válaszok Kanadából, vagyis hipotézisem ez idáig beigazolódni látszik.

USA-beli adatok csak az 507-es kérdésre vonatkozóan állnak rendelkezésre, ott viszont egyértelműen a Kárpát-medence és a tengerentúl elkülönülését erősítik meg, hisz míg a Kárpát-medencén belüli (magyarországi és határon túli) beszélőközösségek esetében a szintetikus formák dominálnak, addig a tengerentúlon (Kanadában és az USA-ban) ez az arány megfordul, és egyértelmű analitikus dominancia érzékelhető.

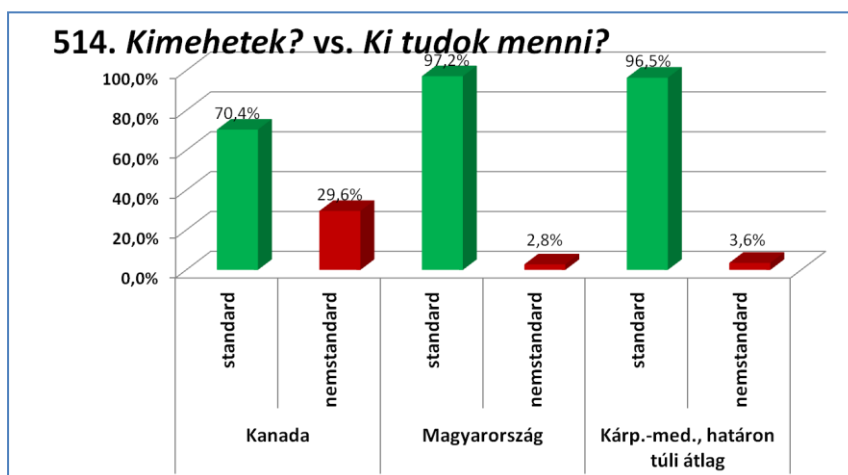
4. ábra. Az 503-as kérdésre adott válaszok

2. ábra. Az 507-es kérdésre adott válaszok

Érdekes, hogy a többitől viszonylag eltérő képet mutatnak az 514-es kérdésre adott válaszok, ugyanis ott minden régióban egyértelmű a szintetikus kifejezések dominanciája, bár a kanadai adatközlők ez esetben is sokkal nagyobb arányban (30%) választották az analitikus formákat, mint a kárpát-medenceiek (3% a magyarországiak, ill. 3,6% a határon túliak esetében). Ennek a kérdésnek a többitől különböző jellegére már Bodó (2005) is rávilágított, felhívva a figyelmet arra, hogy az SHOH-adatgyűjtés összes régiójában kevésbé jelentkezett az analitikus preferencia e kérdés esetében, mint a többi kérdésnél. Mivel – mint azt a későbbiekben látni fogjuk – ez a tendencia az

536-os kérdés esetében is megfigyelhető, amely kérdés szintén a potencialitás, ill. engedélykérés analitikus szerkezettel történő kifejezését vizsgálja (kontaktsjelenségre számítva – vö. a *can* segédige használata az angolban, a *können*-é a németben, stb.), ezért következtetésként elmondható, hogy ebben a funkcióban kevésbé tűnik erősnek a határon túli beszélőközösségek analitikus preferenciája, mint szóösszetételek vagy képzett szavak analitikus kifejezésekkel történő helyettesítése esetén, bár a kanadai adatközlők itt is jóval nagyobb mértékben választották az analitikus formát, mint a Kárpát-medenceiek.

3. ábra. Az 514-es kérdésre adott válaszok

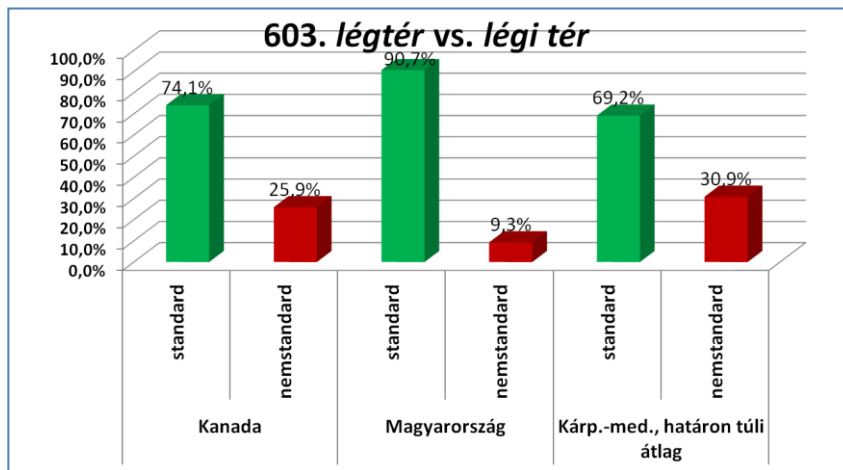
4.2 Kifejezésszintű alternatívaválasztás

Ebbe a típusba a 603-as, a 605-ös, a 607-es és a 613-as kérdések tartoztak, melyekben rendre a *légtér* ~ *légi tér*, *hegedűn játszott* ~ *hegedült*, *Ne légy türelmetlen!* ~ *Ne türelmetlenkedj!*, ill. a *szépítette magát* ~ *szépítkezett* kifejezések közül kellett az adatközlőknek választaniuk. (Az eredményeket alább a 4., az 5., a 6. és a 7. ábra szemlélteti.)

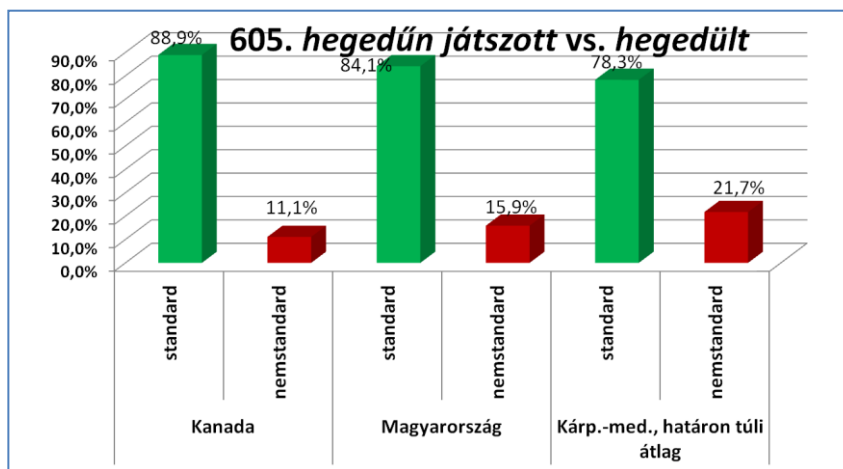
Összességében elmondható, hogy a kanadai adatközlők a magyarországiakhoz képest itt is jelentős mértékű elmozdulást mutattak analitikus irányba, bár ez alól ebben a feladattípusban egy kivétel is mutatkozott. (Ez a kivétel a 605-ös kérdés volt, amelynél a kanadai válaszadók a Kárpát-medenceiekénél is nagyobb arányban [88,9%] döntöttek a szintetikus változat mellett, bár meg kell jegyezni, hogy ennél a kérdésnél a magyarországi, ill. a Kárpát-medencei, de határon túli válaszadók is igen nagy arányban [84,1%, ill. 78,3%] választották a *hegedült* szintetikus formát az analitikus megfelelője, vagyis a *hegedűn játszott* helyett.)

Jobban illeszkedik az eddigiekben felvázolt képbe a 603-as kérdés, ahol a magyarországi adatokhoz képest már jelentős elmozdulás érzékelhető analitikus irányba, bár ebben az esetben a Kárpát-medencén belüli, de határon túli válaszadók valamivel nagyobb arányban (30,9%) választották a *légi tér* analitikus kifejezést, mint a kanadaiak (25,9%). Itt tehát inkább e két régió és Magyarország elkülönülése tapasztalható az eddig felvázolt Kárpát-medence–tengerentúl szembenállás helyett, bár

ez az 5 százalékpontnyi különbség azért nem mondható nagyon jelentősnek, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy fordított felállásban ennél jóval nagyobb különbségeket is találunk (pl. 26,1 százalékpont az 514-es; 20,2 százalékpont az 532-es, és 31,2 százalékpont az 536-os kérdés esetében).

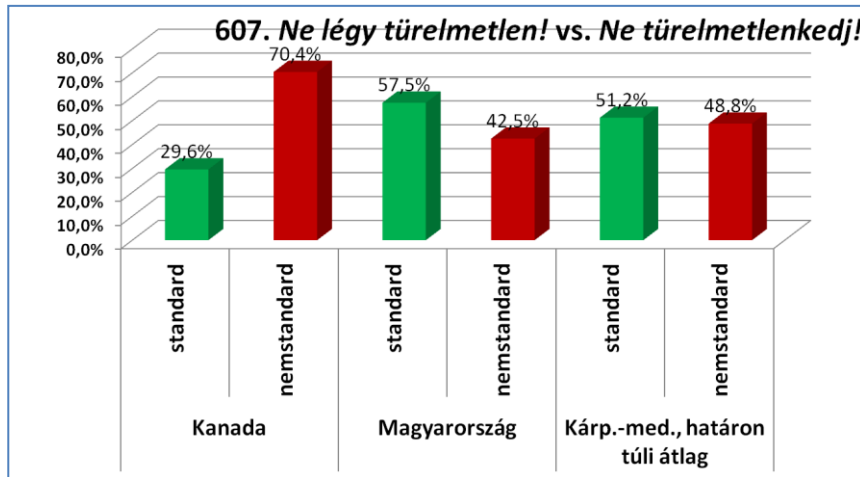

4. ábra. A 603-as kérdésre adott válaszok

5. ábra. A 605-ös kérdésre adott válaszok

A korábban ismertetett szembenállás rajzolódik ki a további két kérdés (a 607-es és a 613-as) esetében is. Különösen a 607-es kérdés esetében szembetűnő a különbség a kanadai és az egyéb régiókból érkező válaszok között. Míg a kanadai válaszadóknak

több mint 2/3-a az analitikus forma mellett tette le a voksát, addig másutt ez az arány fordított, viszont valamivel kiegyensúlyozottabb képet mutat. A 613-as kérdésnél amerikai adatok is rendelkezésre állnak, amelyek szintén ezt a tendenciát erősítik: míg a Kárpát-medencében a szintetikus válaszok dominálnak, addig Kanadában és az USA-ban ez az arány megfordul, és az analitikus válaszok dominanciája figyelhető meg, bár itt ebben az esetben kisebbek a különbségek.

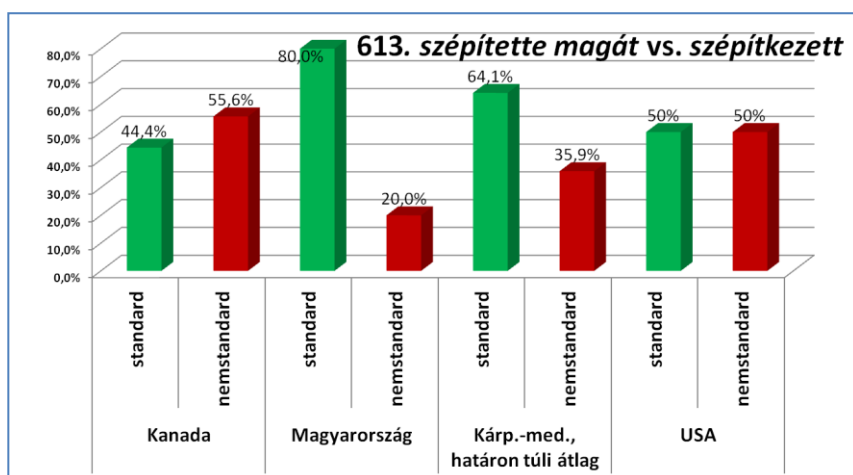
6. ábra. A 607-es kérdésre adott válaszok

7. ábra. A 613-as kérdésre adott válaszok

Összességében tehát a kifejezésszintű alternatívaválasztás feladatai kapcsán megállapíthatjuk, hogy egy kivételtől eltekintve továbbra is érzékelhető a kanadai adatközlők erőteljesebb analitikus preferenciája a magyarországiakhoz viszonyítva, vagyis előfeltevésünk továbbra is beigazolódni látszik. Fontos megjegyezni továbbá, hogy – bár vannak kivételek – a Kárpát-medence–tengerentúl szembenállás jellemzően szintén továbbra is igazolható, s azok a különbségek, melyek ezt a tendenciát igazolják, sok esetben jóval jelentősebbek azoknál, amelyek cáfolnák azt.

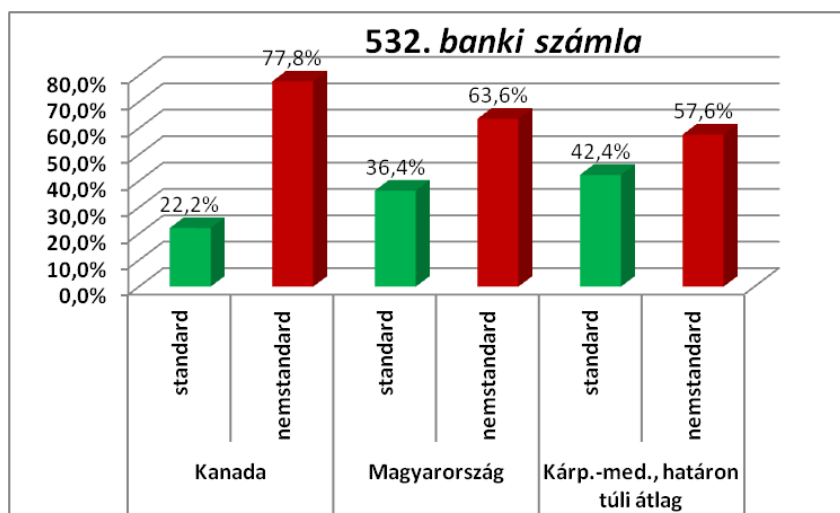
4.3 Mondatmegítélés

A mondatmegítélés feladattípusába az 532-es és az 536-os kérdések tartoztak, melyek közül előbbi a *bankszámla* ~ *banki számla* változót (tehát egy szóösszetételt, ill. annak

analitikus kifejezéssel történő helyettesítését), míg utóbbi – a 4.1-es pontban tárgyalt 514-es kérdéshez hasonlóan – a potencialitás, ill. engedélykérés analitikus szerkezettel történő kifejezését vizsgálta. (Az ezekhez tartozó eredményeket alább a 8. és a 9. ábra illusztrálja.)

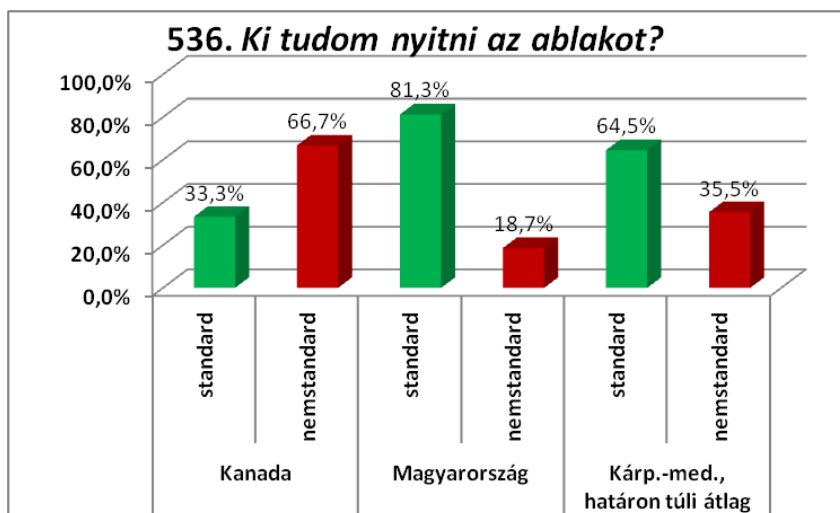
Az 532-es feladat kapcsán felmerül a feladattípus befolyásoló szerepének kérdése, ugyanis e feladat esetében minden régióban többen voltak azok a válaszadók, akik elfogadták a *banki számla* kifejezést (tehát az analitikus formát) tartalmazó mondatot helyesnek, mint azok, akik nem tartották jónak ezt a mondatot. Valószínűsíthető, hogy ha az eddig bemutatott kérdésekhez hasonlóan itt is alternatívaválasztás lett volna a feladat, akkor a két lehetséges alternatíva közül ennél kevesebben választották volna az analitikus válaszlehetőséget, s többen tették volna le a voksukat a szintetikus forma mellett. Mivel azonban a mondatmegítélés feladattípusban nem áll rendelkezésre másik alternatíva, így kiemelkedően sokan (Magyarországon a válaszadók 63,6%-a, a Kárpát-medence határon túli területein 57,6%-uk, míg Kanadában 77,8%-uk) fogadták el jónak a *banki számla* analitikus kifejezést tartalmazó mondatot. A régiókat összehasonlítva újra csak a Kárpát-medence és Kanada szembenállását tapasztalhatjuk (sajnos itt nem áll rendelkezésre amerikai adat), ahol továbbra is a kanadai válaszadók esetében tűnik a legerősebbnek az analitikus preferencia.

8. ábra. Az 532-es kérdésre adott válaszok

Hasonló képet kapunk, ha az 536-os kérdés esetében vetjük össze egymással a régiókat, azzal a különbséggel, hogy ott csak Kanadában dominálnak az analitikus kifejezést tartalmazó mondatot jónak elfogadó válaszok, míg a Kárpát-medencében azok vannak többségben, akik nem fogadják el azt jónak, és szintetikus formát javasolnak helyette. (A feladat megfogalmazása ugyanis kitért arra is, hogy ha a válaszadó nem fogadja el jónak az adott mondatot, akkor meg kell fogalmaznia egy helyes verziót javításként – a válaszadók pedig jelen esetben egytől egyig a ható igeképzős szintetikus formát jelölték meg helyes alternatívaként, ha nem fogadták el helyesnek az analitikus szerkezetet tartalmazó mondatot.)

Ahogy az 514-es kérdésnél már említettem, itt is érzékelhető – bár az 514-es kérdéshez viszonyítva azért jóval kevésbé látványosan –, hogy a potencialitás, ill. engedélykérés kifejezése kapcsán általában viszonylag kevés válaszadó dönt az analitikus formák mellett. Ez jelen esetben Kanadában nem teljesül, de a Kárpát-medencére továbbra is igaz – ebből a különbségtételből pedig az szűrhető le következtetésként, hogy az angol mint környezeti nyelv hatása e téren (vagyis a *can*, ill. a *may* segédige használatára alapuló kontaktusjelenség esetében) jelentős mértékben erősebb, mint a Kárpát-medencén belüli környezeti nyelveké, így pl. a szlováké, az ukráné, a románé, a szerbé stb.

9. ábra. Az 536-os kérdésre adott válaszok

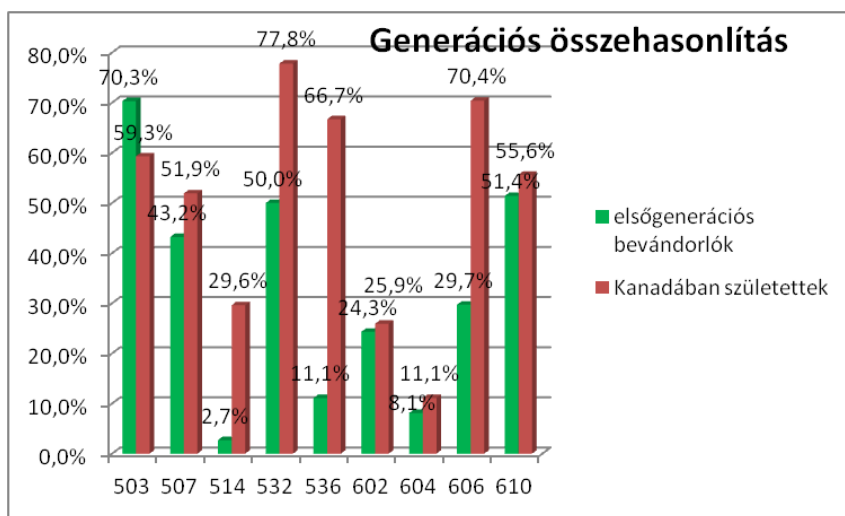
4.4 Generációs összehasonlítás

Ha a kanadai adatközlők válaszait generációs lebontásban vizsgáljuk, összevetve egymással az első generációs bevándorlók, valamint a már Kanadában született válaszadók eredményeit, egyértelműen az a tendencia rajzolódik ki, hogy a Kanadában születettek körében erőteljesebbnek tűnik a kontaktushatáson alapuló analitikus preferencia, mint az első generációs bevándorlókénál (lásd 10. ábra). Ez alól egyetlen kérdés (az 503-as) képez kivételt, és több esetben igen jelentős különbségről van szó (pl. az 536-os kérdésnél 55,6 százalékpontnyi, a 606-os kérdésnél pedig 40,7 százalékpontnyi különbségről).

Huber (2014)-ben kifejtett megállapításaim alapján ezt a generációk közötti különbséget a háromgenerációs nyelvcsere jeleként értelmezem: e dolgozatomban ugyanis a hamiltoni magyar közösség makroszociolingvisztikai vizsgálata kapcsán a háromgenerációs nyelvcsere számos bizonyítékáról beszámoltam a nyelvhasználat privát és közösségi színterein egyaránt, így – elfogadva a háromgenerációs nyelvcserét bizonyító érvelésemet – az analitikus kifejezések használatában megmutatkozó generációs különbségeket e nyelvcsere konkrét nyelvi elemeket érintő megnyilvánulásaként értelmezhetjük, melynek során a Kanadában született generáció

magyar nyelvhasználatára, úgy tűnik, erősebben hat az angol mint környezeti nyelv, mint az elsőgenerációs bevándorlókéra. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a Kanadában született nyelvhasználók által beszélt nyelvváltozat nem magyar nyelvváltozat, viszont egyértelműen kirajzolódik benne az a tendencia, mely szerint generációról generációra haladva egyre erőteljesebb kontaktushatás érzékelhető a beszélők magyar nyelvhasználatában, s ennek egy konkrét megnyilvánulása az analitikus szerkezetek használata.

10. ábra. A kanadai adatközlők analitikus kifejezést tartalmazó válaszainak aránya az összes válaszhoz képest generációs összehasonlításban

5 Következtetések

A főbb eredményeket összefoglalva elmondható, hogy jelen kutatás kanadai adatai egy kivételtől eltekintve mindig kisebb arányban tükrözik a magyarországi magyar standard normáknak megfelelő szintetikus preferenciát, mint a magyarországi kontrollcsoport eredményei. Mivel e különbség számszerűsítve legtöbbször igen jelentős, kijelenthetjük, hogy a kiindulási hipotézis összességében beigazolódni látszik.

A kanadai és a Kárpát-medencén belüli, de határon túli adatközlők válaszainak összehasonlításakor is kirajzolódik egy hasonló tendencia, bár ez azért kevésbé egyértelműen kivehető, mint a kanadai–magyarországi kontraszt, hisz már a Kárpát-medence határon túli régióiban is érzékelhető némi elmozdulás analitikus irányba – a szakirodalom tanúsága szerint valószínűsíthetően szintén nyelvkontaktushatás eredményeként. Ennek alapján megállapítható, hogy az analitikus kifejezések használata tekintetében viszonylag egyértelműen elkülönülnek egymástól a kanadai és a Kárpát-medencei (magyarországi és határon túli) eredmények, méghozzá olyan formában, hogy a kanadai adatközlők egyértelműen nagyobb arányban használnak analitikus kifejezéseket, mint a Kárpát-medenceiek. Ha ebbe az összehasonlításba az USA-ból származó adatokat is bevonjuk, akkor ez a kép megerősödni látszik, s egy Kárpát-medence–tengerentúl szembenállás rajzolódik ki,

bár meg kell jegyezni, hogy USA-beli adatok nem állnak minden kérdés esetében rendelkezésre.

Azzal kapcsolatban, hogy miért terjedtek el sok esetben inkább az analitikus formák, mint szintetikus megfelelőik, igyekeztem magyarázattal, ill. legalábbis valamiféle feltevással szolgálni azokban az esetekben, amikor ez lehetséges volt. Ezzel összefüggésben elsődleges befolyásoló tényezőként természetesen az analitikus környezeti nyelv (vagyis a kanadai válaszadók esetében az angol) szerepe emelhető ki, melynek kapcsán érdekességként megemlíthető, hogy a potencialitás, ill. engedélykérés analitikus szerkezettel történő kifejezése esetében erőteljesebbnek tűnik az angol nyelv hatása, mint a többi környezeti nyelvé (pl. a szlováké, a románé, a szerbé, stb.). Ebben az esetben nem elégséges az a magyarázat, hogy tengerentúli közegben kevesebb lehetőség nyílik a nyelvhasználók számára a magyar nyelvvel való találkozásra, mint a Kárpát-medencében, hisz ez a többi változó esetében is így van, és ott mégsem mutatkozik ilyen szembetűnő különbség, így tehát mindenképpen a *can*, ill. a *may* segédigék használatán alapuló interferenciahatást valószínűsíthetjük a jelenség hátterében.

Érdekes azonban figyelembe venni azt is (ahogy erre már korábban is kitértem), hogy olykor az adatgyűjtéshez használt nyelvi feladat jellege is bírhat befolyásoló szereppel, így tehát nem könyvelhetünk el automatikusan minden felmerülő különbséget az angol nyelven alapuló interferenciahatás eredményeként. Erre láttunk példát az 532-es feladat esetében, ahol az összes régióban jelentős volt azoknak a válaszadóknak az aránya, akik elfogadták helyesnek a *banki számla* analitikus alakot. Valószínűleg jóval alacsonyabb lett volna az arányuk, ha mondjuk két lehetőség (pl. *banki számla* vs. *bankszámla*) között kellett volna dönteniük.

Fontos megállapítás továbbá, hogy a kanadai adatközlők közül a már Kanadában születettek nagyobb arányban használják az analitikus kifejezéseket, mint az első generációs bevándorlók. Ebből egyrészt arra következtethetünk, hogy az analitikus kifejezések használata ez esetben nagy valószínűséggel valóban kontaktusjelenségnek tekinthető, hisz a Kanadában születettek esetében logikusan erősebb angol interferenciát feltételezhetünk, mint az első generációs bevándorlóknál. Másrészt ezt a generációs különbséget értelmezhetjük a beszélőközösségekben bizonyítottan folyamatban lévő háromgenerációs nyelvcsere konkrét nyelvi megnyilvánulásaként is, ami az angol nyelv növekvő dominanciáját mutatja generációs összehasonlításban.

Ezek az eredmények azért figyelemre méltóak, mert hozzásegítenek a tengerentúli diaszpórák és a Kárpát-medencei magyar beszélőközösségek közötti különbségek megértéséhez, valamint konkrét megnyilvánulását mutatják a háromgenerációs nyelvcserenek egy olyan beszélőközösségben, amelyről eddig igen kevés információval rendelkezünk (vö. Molnár–Huber 2013, ill. Huber 2014).

Irodalom

- Benő, A., Szilágyi N., S. 2005. Hungarian in Romania. In: Fenyvesi, A. (szerk.) *Hungarian language contact outside Hungary*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 133–162.
- Bodó, Cs. 2005. Hungarian in Austria. In: Fenyvesi, A. (szerk.) *Hungarian language contact outside Hungary*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 241–264.
- Csernicskó, I. 1997. A kárpátaljai magyarok kétnyelvűsége. *Szivárvány* 18(2): 117–124.
- Csernicskó, I. 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Csernicskó, I. 2005. Hungarian in Ukraine. In: Fenyvesi, A. (szerk.) *Hungarian language contact outside Hungary*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 89–132.
- Fenyvesi, A. 2005. A toledói magyarok nyelve: nem standard nyelvhasználat vagy a nyelvkontaktus hatása? In: Kovács Nóra (szerk.) *Tanulmányok a diaszpóráról*. Budapest: Gondolat–Infonia. 58–73.
- Göncz, L. 1999. A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban). Budapest–Újvidék: Osiris Kiadó – Forum Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Göncz, L., Vörös O. 2005. Hungarian in the former Yugoslavia (Vojvodina and Prekmurje). In: Fenyvesi, A. (szerk.) *Hungarian language contact outside Hungary*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 187–240.
- Győry-Nagy, S. 1991. Változathatás a kárpát-medencei kétnyelvű kisebbségek anyanyelv-dinamikájában. In: Győry-Nagy, S., Kelemen J. (szerk.) *Kétnyelvűség a Kárpát-medencében I*. Budapest: Pszicholingua Nyelvviskola – Széchenyi Társaság. 6–19.
- Huber, M. I. 2014. A magyar mint örökségnyelv generációk közötti továbbadása Kanadában: A hamiltoni magyar közösség makro-szociolingvisztikai vizsgálata. In: Vajda, Z. (szerk.) *Tehetségek a tudomány horizontján: Válogatás a Szegei Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara hallgatóinak tudományos munkáiból*. Szeged: SZTE BTK. 38–60.
- Kontra, M. 2005. Contextualizing the Sociolinguistics of Hungarian Outside of Hungary project. In: Fenyvesi, A. (szerk.) *Hungarian language contact outside Hungary*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 29–46.
- Kontra, M. (szerk.) 2012. *A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában*. Budapest–Alsóőr–Lendva: Gondolat – Imre Samu Nyelvi Intézet – Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- Lanstyák, I. 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest–Pozsony: Osiris Kiadó – Kalligram Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Lanstyák, I., Szabó Mihály G. 1994. Standard – köznyelv – nemzeti nyelv. *Szabad Újság*, 1994. dec. 7.: 9.
- Lanstyák, I., Szabó Mihály G. 1997. *Magyar nyelvhasználat – iskola – kétnyelvűség. Nyelvi változók a szlovákiai és magyarországi középiskolások néhány csoportjának magyar nyelvhasználatában*. Pozsony: Kalligram.
- Lanstyák, I., Szabó Mihály G. 2005. Hungarian in Slovakia. In: Fenyvesi, A. (szerk.) *Hungarian language contact outside Hungary*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 47–88.
- Molnár, T., Huber, M. 2013. Hungarian in Canada: A macro-sociolinguistic analysis. In: R. Muhr, C. A. Negre, C. F. Juncal, K. Zimmermann, E. Prieto, N. Hernández (szerk.) *Exploring linguistic standards in non-dominant varieties of pluricentric languages*. Bécs: Peter Lang. 303–318.
- Statistics Canada. 2011. *Census Program*. Elérhető: <http://www12.statcan.ca/census-recensement/index-eng.cfm>. Letöltve: 2016. 10. 05.
- Thomason, S. G. 2005. Typological and theoretical aspects of Hungarian in contact with other languages. In: Fenyvesi, A. (szerk.) *Hungarian language contact outside Hungary*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 11–28.